

УДК 351.371.376.2

Криштанович Мирослав Франкович
професор кафедри педагогіки та соціального управління
Інституту права і психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
доктор наук з державного управління, доцент

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ

***Анотація:** У статті досліджуються механізми публічного управління щодо діяльності інклюзивної освіти в Україні. Доведено потребу запровадження змін у формах і способах реалізації публічного управління спеціальними закладами для дітей з особливими освітніми потребами. Проаналізовано й обґрунтовано наявність нерівних можливостей зазначених груп дітей у виборі видів освіти та освітніх послуг, недостатнє виконання спеціальними закладами функції соціалізації дітей з особливими потребами. Запропоновано визначення та структурну модель комплексного механізму публічного управління розвитком інклюзивної освіти в загальноосвітніх закладах.*

***Ключові слова:** публічне управління, механізми публічного управління, інклюзивна освіта, розвиток освіти, особи з інвалідністю.*

Криштанович М.Ф. Усовершенствование механизмов публичного управления в инклюзивном образовании Украины

***Аннотация:** В статье исследуются механизмы публичного управления о деятельности инклюзивного образования в Украине. Доказана необходимость внесения изменений в формы и способах реализации публичного управления специальными учреждениями для детей с особыми образовательными потребностями. Проанализировано и обоснованно наличие неравных возможностей указанных групп детей в выборе видов образования и образовательных услуг, недостаточное выполнение специальными заведениями функции социализации детей с особыми потребностями. Предложено определение и структурная модель комплексного механизма публичного управления развитием инклюзивного образования в общих образовательных заведениях.*

***Ключевые слова:** публичное управление, механизмы публичного управления, инклюзивное образование, развитие образования, лица с инвалидностью.*

Kryshtanovych M.F. Improvement of mechanisms of public administration in inclusive education of Ukraine

***Annotation:** The article deals with the mechanisms of public administration regarding the activities of inclusive education in Ukraine. The necessity of introducing changes in the forms and methods of implementation of public administration of special educational institutions for children with special educational needs is proved. It was analyzed and substantiated the existence of unequal opportunities of these groups of children in the choice of types of education and educational services, and the special functions of the socialization of children with special needs are not sufficiently fulfilled by special institutions. The definition and structural model of the complex mechanism of public management for the development of inclusive education in general secondary schools is proposed.*

***Key words:** public administration, mechanisms of public administration, inclusive education, development of education, persons with disabilities.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. За останній період незалежності України здійснено певні кроки до запровадження інклюзивної освіти державою, що до сьогодні почала розвиватися в нашій країні як експериментальна діяльність. Відповідні зміни внесено до нормативно-правової бази, що спрямовані на створення соціальних та економічних умов для інтеграції в суспільство людей з особливими потребами.

Через удосконалення та проведення реформування системи освіти в нашій державі особливої актуальності набуває питання ефективності інклюзивної освіти в загальноосвітніх школах. Нам слід запровадити нові механізми публічного управління в системі інклюзивної освіти для поліпшення життя людям з особливими потребами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням механізмів публічного управління в освітній галузі займалися вітчизняні вчені В. Авер'янов, Г. Атаманчук, В. Бакуменко, В. Бодров, С. Домбровська, І. Лопушинський, П. Надолішній, Н. Нижник, В. Рижих, І. Розпутенко, В. Тронь, О. Шапоренко та ін. Проблеми інтеграції людей з особливими потребами до всіх галузей життя суспільства досліджували С. Болтivecь, Б. Гершунський, О. Дікова-Фаворська, В. Журавський, І. Зязюн. Із зарубіжних учених питанням інклюзивної освіти займалися М. Рейнольдс, І. Дено, М. Уїлл, Д. Ліпскі, А. Гартнер, Г. Піннел, С. Гелловей, А. Дайсон.

Їхні дослідження містять як концептуальний, так і галузевий підходи до формування та реалізації державної політики в галузі освіти держави. Вони також здійснили теоретико-методологічне обґрунтування механізмів публічного управління в органах державної влади всіх рівнів.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на цінну наукову та практичну зацікавленість до чітко окресленої предметної сфери, незавершеною частиною питання є дослідження механізмів публічного управління в інклюзивній освіті та здійснення реформи в освітній галузі країни.

Формулювання цілей статті. Мета статті – проаналізувати стан і вивчити побудову якості інклюзивної освіти в державі, обґрунтувати актуальність дослідження діяльності механізмів публічного управління в царині освіти.

Виклад основного матеріалу. Із проголошенням незалежності України та розвитком демократичного суспільства кожен громадянин нашої держави бере участь у житті суспільства. У цій статті ми вказуємо на філософське підґрунтя механізмів публічного управління, що позначаються на принципах, формах і методах управління в освіті. Визначимо механізми публічного управління, що відіграють найважливішу роль в інклюзивній освіті країни. До таких механізмів належать організаційний, правовий, економічний та фінансовий, що об'єднуються в комплексний механізм публічного управління.

Обов'язковими складовими комплексного механізму публічного управління в інклюзивній освіті є: цілі, принципи, функції, методи, інформація, технологія та технічні засоби. Механізми публічного управління інклюзивною освітою ще не знайшли достатнього висвітлення в педагогічній літературі та фахових дослідженнях з публічного управління, що визначило потребу вивчення цієї проблематики. Оскільки науково-теоретичними засадами певного дослідження є вживання конкретних наукових термінів, то насамперед звертаємо увагу на визначення таких понять, як «інклюзивна освіта», «інклюзивне навчання», «механізми публічного управління інклюзивною освітою». У Концепції розвитку інклюзивної освіти сформульовано, що інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання в загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей [1].

Помічник держсекретаря департаменту освіти США М. Уїлл, яка запропонувала змінити принцип організації навчання дітей з особливими освітніми потребами, звернувши увагу на те, що до спеціальних класів разом із

дітьми-інвалідами йшли учні, які мали ускладнення в навчанні (з «педагогічною занедбаністю», затримкою в розвитку, порушеннями в дисципліні), а потім зі спеціальних закладів вони вже не поверталися до загальної школи. Завдяки діяльності М. Уїлл поняття інклюзивної освіти було включено та введено в теорію та практику сучасної політики департаменту освіти США. М. Уїлл запропонувала в процесі включення програми дітей з особливими потребами до навчання в загальноосвітніх закладах об'єднати спеціальні програми із загальноосвітніми для забезпечення виконання індивідуальних освітніх планів, заснованих на індивідуальних освітніх вимогах [2].

Коли Україна ратифікувала Конвенцію ООН Законом №1767-VI від 16.12.2009 р. про права інвалідів, більш за все стало актуальним забезпечення прав на отримання освіти особам з інвалідністю. Згідно з положеннями Конвенції та відповідно до статті 4 «Загальні зобов'язання» впровадження не обмежується ухваленням відповідного Закону – воно також включає адміністративні заходи, розвиток стратегій і планів, підвищення інформованості громадян. Це, своєю чергою, вимагає формування нового поняття державної політики стосовно людей з особливими потребами, проведення кардинальних реформ у наявній системі освіти, які б були гарантом усім особам з інвалідністю, тобто рівні можливості доступу до всіх ступенів освіти. За останні роки державою зроблено значні кроки в напрямку запровадження інклюзивної освіти, що до сьогодні розвивалася як дослідницька. На основі вищенаведеного назріла потреба в створенні комплексного механізму публічного управління, що забезпечить в Україні скоординоване, цілеспрямоване та дієве керівництво освітою осіб з особливими потребами [3].

Організаційний механізм публічного управління потребує вдосконалення, адже він не відповідає завданням і структурі проблематичної, розгалуженої мережі закладів спеціальної освіти для осіб з особливими потребами, що включає навчально-виховні заклади, реабілітаційні та медико-педагогічні

центри, навчально-виховні комплекси, спеціальні класи при загальноосвітніх закладах освіти тощо. Слід змінити концептуальні підходи до визначення мети та побудови самого управління таким чином, щоб у спецзакладах у центрі уваги менеджерів було забезпечення особистих потреб дитини з інвалідністю, розвиток її потенціалу, інтелектуальних і фізичних можливостей. Кожен спеціальний навчальний заклад зобов'язаний для себе визначити: мету його створення та міру відповідальності за надання освітніх послуг дітям із фізичними та розумовими потребами. Особливої уваги потребує рання діагностика дітей із порушеннями психофізичного розвитку та корекційна робота з ними. Ця ситуація ускладнена ще й тим, що батьки, користуючись правом дітей з особливими потребами на конфіденційність інформації особистого характеру, не повідомляють керівникам навчальних закладів про статус і потреби своїх дітей. Це призводить до розбіжностей між статистичними даними про чисельність дітей-інвалідів, унаслідок чого такі діти не отримують своєчасної необхідної допомоги.

Для поліпшення діяльності організаційного механізму публічного управління в спеціальних навчальних закладах потрібно оновити загальні підходи та принципи здійснення менеджменту таким чином:

- привести відповідно до вимог населення мережу спеціальних навчальних закладів усіх типів, установ охорони здоров'я та соціального захисту;
- запровадити принцип «школи для всіх» і сконцентрувати заходи щодо організації академічного процесу на врахування особистих вимог дитини з особливими потребами та визначення щонайперше розумового потенціалу учня;
- увести до складу органів управління освіти самостійні структурні підрозділи з питань освіти дітей з інвалідністю;
- діти з інвалідністю не мають виключатися із системи загальної освіти, та отримують безоплатну й обов'язкову початкову або середню освіту;

- діти з інвалідністю мають нарівні з іншими доступ до інклюзивної, якісної та безоплатної початкової й середньої освіти в місцях свого проживання;
- забезпечується розумна адаптація, що враховує індивідуальні потреби для дітей з інвалідністю;
- діти з інвалідністю отримують усередині системи загальної освіти необхідну підтримку для більш ефективного навчання;
- в умовах, що максимально сприяють засвоєнню знань і соціальному розвитку, відповідно до мети повного охоплення вживаються ефективні заходи з організації індивідуалізованої підтримки.

Запроваджуючи організаційний механізм публічного управління в інклюзивній освіті, який має забезпечити діяльність психологів, медиків і педагогічних працівників щодо створення єдиного банку даних про осіб з особливими потребами (інвалідністю) та підвищення ефективності консультацій, слід забезпечити якісну та професійну підготовку або перепідготовку вчителів і викладачів у сфері інклюзивної освіти шкіл та ВНЗ країни, яких на сьогодні так не вистачає [4].

Проведений нами аналіз стану реалізації чинних нормативно-правових актів, що регулюють діяльність правового механізму публічного управління спеціальними закладами, дав можливість виявити низку недоліків, які суттєво впливають на його результативність, а саме: немає єдиної міжгалузевої злагодженої та ефективно чинної в інтересах дитини систематичності, спеціальної підтримки та супроводу медичного, педагогічного, психологічного й соціального працівників освіти для дітей з особливими потребами. На сьогодні в державі відсутні міжвідомчі правові документи, що б налагоджували питання комплексного співробітництва та дії фахівців вищезазначених структур. Педагогічні працівники не мають нормативних рекомендацій медиків з питань урахування визначених поведінкових особливостей дитини. Шкільні психологи та медичні працівники системи загальної середньої освіти не мають потрібного методичного забезпечення для

кваліфікованого супроводу дітей із різними захворюваннями. Спеціалісти з соціальної роботи не володіють потрібними навичками щодо впровадження інклюзивної освіти, не готові надавати допомогу з цих питань сім'ям, у яких виховуються діти з особливими потребами (інвалідністю). Відсутня співпраця денних реабілітаційних центрів для дітей-інвалідів та інклюзивних навчальних закладів. Правовий механізм публічного управління спеціальними навчальними закладами для дітей з особливими потребами не відповідає вимогам сьогодення, а тому нам потрібно здійснити такі кроки, спрямовані на його удосконалення:

- розробити на основах міжгалузевого системного підходу комплексні зміни до законодавства з питань освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, спрямовані на забезпечення у відповідних сферах реалізації всіх прав осіб з особливими потребами, зокрема з інвалідністю;

- запровадити дійові механізми міжвідомчої взаємодії в інтересах дитини та визначити координаційні органи та їх повноваження як на центральному, так і регіональному рівнях;

- створити робочі групи для розроблення та впровадження комплексних методичних рекомендацій для здійснення соціального, медичного, психологічного та педагогічного супроводу та корекції поведінкових відхилень у дітей з особливими потребами в навчальному процесі;

- створити умови для широкого залучення та відповідної діяльності представників громадських організацій;

- чинну нормативно-правову базу України слід привести відповідно до міжнародних угод щодо дотримання й захисту прав людини, зокрема дитини з особливими потребами (інвалідністю), реалізації та поширення моделі інклюзивного навчання дітей у дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладах.

Після внесення відповідних змін до законодавства України про освіту слід розробити низку підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на створення соціально-правових умов для інтеграції в суспільство дітей та

дорослих з особливими потребами (інвалідністю), що має дати позитивні результати на державному та регіональному рівнях.

Економічний та фінансовий механізми публічного управління є найбільш складними для реалізації в умовах загострення економічної кризи та погіршення соціального клімату в Україні, адже вони здатні відчутно змінити ситуацію в системі спеціальної (інклюзивної) освіти.

Ці механізми мусять розвиватися в напрямку розширення різних форм і методів соціального, державного, приватного і аж до міжнародного партнерства. Їх розвиток є корисним для всіх суб'єктів виконання, зменшує потребу створення соціальних спецзакладів для доволі ізольованого тримання людей з особливими потребами (інвалідністю), полегшує залежність таких осіб від державних виплат, оскільки дає можливість їм успішно пройти соціалізацію, отримати професію, а згодом і місце роботи. Безсумнівним на сьогодні є те, що рівень фінансування програм із забезпечення дітей з особливими потребами (інвалідністю) технічними та іншими засобами реабілітації не відповідає їхнім потребам. Для поліпшення й удосконалення менеджменту економічного та фінансового механізму зі складним соціальним кліматом і фінансово-економічною кризою в державі пропонуємо:

- передбачити на рівні законодавства норму про персоніфікований підхід до визначення суми коштів на навчання, медичний, педагогічний, психологічний та соціальний супроводи дитини та розробити належний механізм передачі коштів із державного та місцевого бюджетів до закладу, що обрали батьки дитини для отримання освітніх, соціальних та інших послуг;

- визначити першорядні підвалини взаємодії та розробити механізм участі недержавних організацій у вирішенні питань освіти, охорони здоров'я та соціального забезпечення дітей з особливими потребами;

- почати співпрацю з усіма зацікавленими закладами, що стосуються освітнього процесу;

- оновити матеріально-технічну базу для поліпшення навчального процесу в спеціальних навчальних закладах, школах та окремих класах.

Економічний та фінансовий механізми публічного управління полягають у застосуванні та забезпеченні різних технологій у спецзакладах для осіб з особливими потребами (інвалідністю), а їх діяльність спрямовано на досягнення мети організації та особисту мотивацію працівників [5].

Висновки з даного дослідження. Отже, нами досліджено, що на сьогодні комплексний механізм публічного управління, а саме організаційний, правовий, економічний та фінансовий механізми та ін., не відповідає вимогам суспільства щодо поліпшення інклюзивної освіти в спеціальних навчальних закладах України для дітей з особливими потребами (інвалідністю). Тому нами запропоновано й обґрунтовано напрямки вдосконалення комплексного механізму публічного управління спеціальними закладами для цієї категорії осіб, що сприятиме успіху соціально важливої мети розвитку та соціальної адаптації дітей з особливими потребами (інвалідністю) в суспільстві.

Перспективи подальших розвідок – це вивчення інституційного механізму публічного управління спеціальними закладами для осіб з особливими потребами (інвалідністю) в контексті інклюзивної освіти держави та розроблення сучасної моделі його реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Концепція розвитку інклюзивної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 1 жовтня 2010 р. № 912. – К., 2010.
2. Will M. C. Education children with learning problems: A shared responsibility // *Exceptional Children*. – 1986. – № 52. – P. 411–415.
3. Закон України “Про ратифікацію Конвенції про права інвалідів і Факультативного протоколу до неї” // ВВР України. – 2010. – № 9.
4. Державний заклад “Центр медичної статистики Міністерства охорони здоров’я” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://medstat.gov.ua/ukr/about.html>
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання» від 5 червня 2014 року №1324 [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1324-18>.

Statement of the problem. During the last period of Ukraine's independence, some steps have been taken to introduce inclusive education by the state, which until now has begun to develop in our country as an experimental activity. Corresponding changes have been made to the regulatory framework aimed at creating social and

economic conditions for the integration of people with special needs into society. Due to the improvement and implementation of the reform of the education system in our state, the issue of the effectiveness of inclusive education in secondary schools is becoming increasingly important. We need to introduce new mechanisms for public administration in the inclusive education system to improve the lives of people with special needs.

Urgency. Despite the valuable scientific and practical interest in a well-defined subject area, the unfinished part of the issue is the study of public administration mechanisms in inclusive education and the implementation of reforms in the educational field of the country.

The purpose of the article – to analyze the state and study the construction of the quality of inclusive education in the state, to substantiate the relevance of the study of the activities of public administration mechanisms in the field of education.

Our task was to study the mechanisms of public administration regarding the activities of inclusive education in Ukraine.

Summary. Thus, we have investigated that at the present time, a comprehensive mechanism of public administration, namely (organizational, legal, economic and financial mechanisms, etc.) does not meet the requirements of society for improving inclusive education by special educational institutions of Ukraine for children with special needs (disability).

Conclusion and outcomes. Therefore, we propose and substantiate the directions of improvement of the complex mechanism of public administration of special institutions for this category of persons, which will promote the success of the socially important goal of development and social adaptation of children with special needs (disabilities) in society.